

Міжнародна економіка

Інна ЯЦКЕВИЧ

**ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ
ПОНЯТТЯ ІНТЕГРАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Резюме

Розглянуто проблематику діалектичної природи інтеграції та викладаєно форми інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності.

Ключові слова

Інтеграція, суб'єкт підприємницької діяльності, форма.

Класифікація за JEL: F15, D00.

© Інна Яцкевич, 2013.

Яцкевич Інна, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Вступ. Розвиток сучасної світової економіки, що відбувається під могутнім впливом трансформаційного процесу, отримав визначення «глобалізація». Основу цього процесу становить масштабна інтеграція національних економік у єдиний господарський комплекс, у результаті чого відбувається прискорення руху капіталів, впровадження сучасних технологій і методів управління, спостерігається посилення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Епоха глобалізації сприяє суб'єктам господарювання брати активну участь у пошуках нових підходів до здійснення підприємницької діяльності в усіх галузях. Так, одним із пріоритетних напрямів є інтеграція суб'єктів господарювання, яка дає змогу керівникам підприємств перетворити своїх конкурентів на партнерів задля забезпечення більш сприятливих умов функціонування, економічного зростання та посилення конкурентоспроможності на ринку шляхом об'єднання ресурсів.

Питання сутності та значення інтеграції для суб'єктів господарювання досліджували такі вчені-економісти, як Айвазян С. А., Арутюнова Д. В., Балкінд О. Я., Баклаженко Г. А., Баснін Т. Д., Бахтєєв Ю. Д., Володін В. М., Гончаров С. М., Гольдштейн Г. Я., Дубова Л. Н., Загородній А. Г., Живко З. Б., Пилипенко А. А. та ін. [1...17]. Однак у даних працях не визначено єдиного підходу до поняття «інтеграція», спостерігається розбіжність у її формах тощо, а це стає підґрунтям для подальшого дослідження з визначення сутності та значення форми інтеграції у підприємницької діяльності.

Метою статті є теоретичне поглиблення змісту поняття «інтеграція». Для цього необхідно виконати наукове завдання, що полягає в дослідженні її природи та систематизації її форм.

Виклад основного матеріалу. А. Г. Загородній та Г. Л. Вознюк під поняттям «інтеграція» розуміють об'єднання (повне або часткове) підприємств для виробництва певної продукції з мінімальними затратами фінансових і матеріальних ресурсів [9], а в тлумачному словнику економіста [5] визначено, що інтеграція – погоджений розвиток та взаємне доповнення підприємств, галузей економіки, регіонів в інтересах більш ефективного використання ресурсів і більш повного задоволення потреб учасників цього процесу. У [11] під інтеграцією розуміється процес об'єднання зусиль різних підсистем (підрозділів, частин) для досягнення мети організації, а в [8] – це процес взаємного пристосування і, до певної міри, об'єднання господарств кількох держав, що перебувають на однаковому рівні розвитку.

Вікіпедія визначає два значення поняття «інтеграція» [18]. По-перше, це поєднання, взаємопроникнення; це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле; процес взаємозближення й утворення взаємо-

зв'язків, а по-друге – згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур у рамках регіону, країни, світу.

У деяких джерелах визначають фінансову та економічну інтеграції. Так, у [10] виділяється фінансова інтеграція як міждержавний процес гармонізації та уніфікації податкових систем, бюджетних процесів, державних витрат, систем контролю з боку центральних банків, а в [7] економічна інтеграція – процес зближення економік низки країн. За капіталізму інтеграція набуває вияву в державно-монополістичних формах об'єднання капіталістичних країн.

Пилипенко А. А. [14] визначає термін «інтеграція» у трьох аспектах:

- інтегроване ціле – передбачає єдність окремих складових інтеграції, їх співвідношення. Щоб зрозуміти інтегроване ціле, доцільно вивчити окремі його складові, але вивчення складових можливе, якщо є розуміння цілого;
- інтеграція-процес – визначає стадії об'єднання складових частин у певному проміжку часу, їх трансформацію відповідно до змін, що відбулися в системі;
- інтеграція-результат – виступає як наслідок здійснення інтеграційного процесу певної системи і передбачає створення інтегрованого «блага».

Деякі вчені досліджують інтеграцію безпосередньо у взаємозв'язку з «підприємницькою структурою». Так, у [3, с. 58] під «інтегрованими структурами суб'єктів господарювання» розуміють різноманітні угруповання окремих суб'єктів господарювання, що мають будь-які визначені ланцюгові зв'язки, та встановлені між ними відповідні відносини економічної та фінансової взаємоузгодженості з метою досягнення синергічного ефекту різного ступеня в результаті їхньої діяльності.

Буряк П. Ю. у праці [2, с. 151] визначає, що інтегровані підприємницькі структури (у тому числі корпоративного типу) – це об'єднання економічно самостійних підприємств (організацій), що створюються на основі консолідації активів або реалізації договірних (контрактних) відносин для досягнення спільної мети в умовах ринкової трансформації української економіки.

Узагальнюючи сказане вище, зазначимо, що в роботах [5, 8, 18] у тлумаченні поняття «інтеграція» є одна спільна частка – це «взаємо», – «взаємодоповнення», «взаємозв'язок», «взаємоприспосовування», «взаємозближення» «взаємопроникнення». Тільки в роботах [14, 16, 17] «інтеграцію» розглядають як «процес» – «процес гармонізації» та «процес зниження». Проте в даних роботах не визначено, для чого, з якою метою та на яких умовах відбувається інтеграція.

Низка праць визначають, що суб'єкти господарювання прагнуть до інтеграції за рахунок його переваг, а саме:

- зниження рівня невизначеності в постачанні та збуті, що стосується не лише підприємства, яке здійснює інтеграцію (інтегратору), а й інтегрованих підприємств;
- застосування передових нововведень та полегшення дифузії технологічних нововведень;
- володіння високим інтелектуальним капіталом та реалізації інвестиційних проектів;
- зниження витрат – скорочення транспортних витрат, розширення масштабу виробництва при зменшенні питомих умовно-постійних витрат, зниження собівартості одиниці продукції (послуг, робіт), зниження або повної відсутності витрат на конкурентну боротьбу.

Перелічені вище переваги є загальними, та, можна сказати, що це є наслідком проведеної інтеграції. Проте, слід визначити, що суб'єкт підприємницької діяльності погоджується на інтеграцію, передусім, щоб його підприємство не набуло стадії банкрутства. Іншими словами, – «посилити свої позиції на ринку».

По-друге, – «розширити» свою діяльність за рахунок виходу на новий територіальний ринок або за рахунок створення нової продукції (послуги).

По-третє, – брак ресурсів (сировини, засобів виробництва); недостатність фінансових ресурсів; застаріле технічне обладнання; обмеження доступу на вітчизняний та міжнародний ринки; відсутність постійного, стабільного місця на ринку, недостатньо розвинені міжнародні зв'язки тощо, – усе це сприяє зменшенню позицій на ринку.

Даних цілей досягають за рахунок взаємодії з іншим підприємством, у якого є достатні ресурси (фінансові, технічні, виробничі, трудові) і, як наслідок, зниження витрат.

Основною загальною метою інтеграції суб'єктів господарювання є підвищення ефективності діяльності інтегрованих суб'єктів, яка ґрунтується на питомій вазі підприємства на ринку, збільшеному обсягу продукції (робіт, послуг) та споживачів, підвищеному рівні якості продукції (робіт, послуг) тощо. Таким чином зазначимо, що інтеграція суб'єктів підприємницької діяльності підкріплюється економічною складовою, яка включає в себе не лише взаємозв'язок «прибуток – витрати», а й взаємне використання виробничих ресурсів.

Інтеграція суб'єктів підприємницької діяльності відбувається на договірних засадах, у яких визначають та враховують розподіл доходів, ризик витрат, трансферну ціну, підпорядкованість тощо. Складність угоди залежить

від розміру інтегрованих підприємств, обсягів використовуваних ресурсів та реалізованої продукції (робіт, послуг) тощо.

Узагальнюючи сказане вище, визначимо, що економічна інтеграція – це процес економічної взаємодії двох або кількох суб'єктів господарювання, що приводить до зближення, взаємного проникнення, переплетіння обсягів діяльності, ресурсів та управлінського потенціалу, які здійснюють свою діяльність на основі економічного і виробничого співробітництва з метою підвищення ефективності діяльності на договірних засадах. Слід зазначити, що економічна інтеграція може здійснюватись на мікро- та макрорівнях.

Інтеграція суб'єктів господарювання може здійснюватись у двох формах. По-перше, на умовах створення нового організаційного об'єднання, а по-друге, – за рахунок організаційно-організаційних форм.

Інтеграція за рахунок організаційно-організаційних форм – це організаційна взаємодія підприємства в будь-яку форму (франчайзинг, венчур, аутсорсінг тощо) після інтеграції, шляхом контрактних (договірних) угод з метою досягнення найбільш ефективним загальних економічних, соціальних та інших вигод. Іншими словами, це стійка (довгострокова) економічна взаємодія. Дана інтеграція характерна для взаємодії малого та великого підприємства [16, 17].

Інтеграція підприємницьких структур за рахунок утворення нового організаційного об'єднання відбувається з метою забезпечення новим суб'єктом досягнення мети, яка ставилася перед початком здійснення інтеграції та яку можливо досягнути, якщо підприємства будуть керуватися інтеграційною стратегією, проте діяти – кожне окремо [13].

Залежно від формування й розвитку інтеграції суб'єктів господарювання вчені виділяють різні їх форми.

В. М. Горбатов зазначає, що у світовій практиці господарювання поширення отримали 10 основних організаційних форм інтегрованих структур бізнесу: трести, концерни, конгломерати, фінансово-промислові групи, картелі, синдикати, пули, консорціуми, стратегічні альянси та асоціації [13, с. 7]. Л. І. Федулова констатує, що у світі найбільш поширеними є такі форми корпоративних структур: картелі, синдикати, трести, консорціуми, концерни, союзи, господарські асоціації та інші [13, с. 162].

Р. В. Данилейчук до інтегрованих підприємницьких структур відносить інтегровані корпоративні структури (корпорації, концерни, холдинги, фінансово-промислові групи), транснаціональні корпорації та стратегічні альянси; кластери як форму галузевої й територіальної інтеграції підприємницьких структур, включно з малим бізнесом; інтегровані структури інноваційного підприємництва, що реалізують інтеграцію науки й виробництва [6, с. 221–222].

Водночас у вітчизняному законодавстві є визначення таких організаційних форм корпоративних структур [19], як асоціація, корпорація, консорціум, концерн, холдинг та промислово-фінансова група. В Україні також є такі види корпоративних об'єднань, які не мають нормативного визначення: синдикат, картель, пул, трест.

Сучасні дослідники проблематики інтегрованих підприємницьких структур звертають увагу на розвиток більш досконалої форми інтегрованої корпоративної структури – метакорпорації, що є об'єднанням юридичних і неюридичних осіб, яким притаманні такі ознаки:

- наявність осередку вирішення основних питань діяльності;
- частина суб'єктів господарювання працює на комерційній основі;
- діяльність суб'єктів господарювання дуже пов'язана між собою, тому всі суб'єкти господарювання діють як єдине ціле.

У літературі з організації підприємницької діяльності [1, 4, 12, 15] виділяють два типи інтеграції – вертикальну і горизонтальну.

У підприємницькому середовищі виділяють такий вид інтеграції, як діагональна, метою якої є вплив на підприємство непрямим чином, через пов'язані з ним підприємства.

Економічні взаємовідносини між суб'єктами підприємницької діяльності здійснюються у двох інтеграційних формах:

1. Регіональної інтеграції (характеризує спосіб взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності в рамках регіону як відносно відокремленого економічного простору). Така форма інтеграції об'єднує потоки капіталу, матеріальних та інших видів ресурсів, різні форми партнерств держави і підприємницького сектора або реалізуються на рівні взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності.

2. Корпоративної інтеграції (виступає у вигляді системи взаємозв'язків, що виникають у рамках міждержавного внутрішньофірмового простору, де вільно переміщуються товари, робоча сила, капітал). За рахунок цього посилюється ефект економічного співробітництва корпорацій усередині регіону.

Слід зазначити, що всі перераховані вище форми мають єдину основну характеристику – це об'єднання незалежних суб'єктів підприємницької діяльності, але дані форми відрізняються стратегією їхньої взаємодії.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, можна систематизувати форми інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності, табл. 1.

Таблиця 1

Форми інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності

Форма	Характеристика
Альянс	союз, об'єднання кількох організацій, підприємств, осіб на договірній основі
Вертикальна інтеграція	об'єднання в єдиний технологічний процес усіх або основних ланок виробництва та встановлення зв'язків з підприємством-постачальником (інтеграція вниз) або підприємством-споживачем (інтеграція вгору) продукції (послуг) даного підприємства
• консолідація	об'єднання суб'єктів підприємництва, їхніх дій, інтересів, спільних капіталів заради здійснення підприємницьких проектів, програм
• угруповання	групи, пов'язані або взаємними відносинами власності (обмін акціями), або взаємними управлінськими зв'язками (включення до складу ради директорів одного підприємства представників іншого), або наданням різних послуг (розробка технології, соціально-побутове забезпечення, інформаційно-рекламне обслуговування тощо)
• франчайзинг	надання інтегрованому підприємству права користування торговою маркою, ноу-хау, матеріально-технічними ресурсами, що належать інтегратору
• цільова пролонгація	досягнення інтеграції за рахунок цілеспрямованого свідомого продовження терміну договорів про поставку (іноді на шкоду ринковій кон'юнктурі) з метою формування тривалих і стійких інтеграційних зв'язків
Горизонтальна інтеграція	об'єднання підприємств, що виробляють аналогічну продукцію
• асоціація	об'єднання підприємств, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації та кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації
• консультативні органи	створюється за обмеження повноважень кожного з інтегрованих підприємств в узгодженій галузі
• спільні фінансові органи	створюється за взаємодії підприємств та банків з метою розвитку співробітництва та забезпечення цілісності з управлінням коштами

Форма	Характеристика
<ul style="list-style-type: none"> • органи управління майном 	створюється за взаємодії підприємств з передачі інтегруючому підприємству на певний строк майно в управління
<ul style="list-style-type: none"> • угруповання 	взаємний обмін акціями чи інша форма участі в прибутках один одного
Господарські асоціації	об'єднання підприємств і організацій, які створюють для спільного виконання однорідних функцій та координації загальної діяльності
Діагональна інтеграція	встановлення інтеграційних зв'язків з таким підприємством, яке не є суміжним або однорідним для даного, але включене в технологічний ланцюжок, що містить однорідні або (потенційно) суміжні підприємства
Інноваційно-інтегровані структури	об'єднання підприємств на основі використання науково-технічних розробок та винаходів
Картель	об'єднання підприємств, за якого кожне підприємство зберігає фінансову і виробничу самостійність та вступає в угоду, що стосується різних сторін комерційної діяльності компанії, – угода про ціни, ринки збуту, обсяги виробництва та збуту, про асортимент, обмін патентами, умови найму робочої сили
Кластер	об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції
Конгломерат	об'єднання у єдину організацію кількох різнорідних підприємств, які не пов'язані між собою за галузевими чи технологічними ознаками підприємств, фірм, кредитних установ, але перебувають під єдиним контролем
Консорціум	об'єднання незалежних підприємств на певний період задля досягнення конкретної, наперед визначеної мети
Концерн	об'єднання підприємств, за якого вони зберігають свою юридичну самостійність, але фінансовий контроль і певні функції з постачання, виробництва, маркетинга підприємств взято під єдине управління
Корпоративна інтеграція	система взаємозв'язків, що виникають у рамках міждержавного внутрішньофірмового простору, де вільно переміщуються товари, робоча сила, капітал
Корпорація	об'єднання формується на основі певних інтересів (виробничих, наукових, комерційних)
Метакорпорації	об'єднання юридичних і неюридичних осіб, частина з яких є комерційними підприємствами, однак само по собі статусом юридичної особи не володіє

Форма	Характеристика
Промислово-фінансова група	комплекс різногалузевих виробничих підприємств (промислових, транспортних, будівельних, наукових) і фінансових інституцій (банків, страхових компаній, інвестиційних фондів), які об'єднані спільністю економічних та фінансових інтересів і здійснюють скоординовану господарську та інвестиційну діяльність з метою збереження домінуючих позицій на ринку
Пул	об'єднання учасників ринку, прибуток і витрати якого надходять до загального фонду і розподіляються між ними згідно із заздалегідь встановленою пропорцією
Регіональна інтеграція	спосіб взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності в рамках регіону як відносно відокремленого економічного простору
Синдикат	об'єднання підприємців, окремої галузі виробництва, що створювалося з метою захоплення ринку шляхом спільного збуту товарів за спільними цінами
Трест	об'єднання підприємств однієї або кількох галузей, за якого підприємства, що входять до складу об'єднання, втрачають господарську і виробничу самостійність, а управління здійснюється централізовано
Холдинг	об'єднання підприємств, у якому одна з комерційних організацій впливає на рішення, прийняті учасниками холдингу

Наведені в таблиці форми інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності дають змогу розкрити зміст інтеграції залежно від стратегії взаємодії підприємств та визначити їх характеристику.

Усі форми інтеграції, незважаючи на їхні стратегічні відмінності, керуються схожими принципами їхнього управління. По-перше, це форма управління, заснована на механізмі погоджень за заздалегідь затвердженими процедурами. По-друге, створення управлінських структур та розподіл повноважень між ними являють собою тривалий і поступовий процес. При цьому на початкових етапах існує тенденція до централізації. Успіх інтеграції в подальшому дає змогу скоротити адміністративні повноваження центральних структур. По-третє, необхідність узгодження між учасниками інтеграції стратегії діяльності залежно від зовнішнього середовища. По-четверте, спільне спостереження за процесами інтеграції, розробка процедур вирішення спірних питань, контролю над виконанням прийнятих рішень.

Слід зазначити, що інтеграція дає змогу стабілізувати виробничі, технічні та економічні процеси, врегулювати механізм стабільного функціонуван-

ня підприємств, а також забезпечує кожному підприємству певну вигоду, са-
мостійність, що, у свою чергу, є пріоритетом для всіх форм інтеграції.

Література

1. Арутюнова Д. В. Стратегический менеджмент [Текст] : Учебное пособие / Арутюнова Д. В. – Таганрог : Изд-во ТТИ ЮФУ, 2010. – 122 с.
2. Буряк П. Ю. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку в Україні [Текст] / П. Ю. Буряк. – Л. : Логос, 2003. – 564 с.
3. Глущенко В. В. Інтегровані структури суб'єктів господарювання: визначення, сучасний стан функціонування та розвиток [Текст] / В. В. Глущенко, Ю. В. Параніч. – Харків : СПД ФО Лібуркіна Л. М., 2005. – 64 с.
4. Гольдштейн Г. Я. Стратегический менеджмент [Текст] : Учебное пособие / Гольдштейн Г. Я. – [2-е, доп.]. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2003. – 94 с.
5. Гончаров С. М. Тлумачний словник економіста [Текст] / С. М. Гончаров, Н. Б. Кушнір. – Рівне : НУВГП, 2008. – 268 с.
6. Данилейчук Р. Б. Основні напрями вдосконалення державного регулювання процесів інтеграції у галузі підприємництва [Текст] / Р. Б. Данилейчук // Державне регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 220–224.
7. Економічний словник [Текст] / за ред. П. І. Багрія, С. І. Дорогунцова. – К. : Головна редакція УРЕ Академії Наук української РСР, 1973. – 623 с.
8. Живко З. Б. Словник сучасних економічних термінів [Текст] / З. Б. Живко, М. О. Живко, І. Ю. Живко. – Львів : Край, 2007. – 384 с.
9. Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
10. Карпінський Б. А. Фінанси: термінологічний словник [Текст] / Б. А. Карпінський, Т. Б. Шира. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2007. – 608 с.
11. Коноплицький В. А. Економічний словник : Тлумачно-термінологічний [Текст] / В. А. Коноплицький, Г. І. Філіна. – К. : КНТ, 2007. – 580 с.
12. Кооперация и интеграция в АПК [Текст] : учебник [для вузов] / В. М. Володин, Л. Н. Дубова, Г. А. Баклаженко, Ю. Д. Бахтеев, А. Н. Рассказов; под общ. ред. В. М. Володина. – Пенза, 2005. – 244 с.
13. Корпорації та їх інтегровані структури: проблеми науки і практики [Текст]: [монографія] / [Пономаренко В. С., Горбатов В. М., Кизим Н. А. та ін.]; під ред. В. С. Пономаренка. – 2007. – 344 с.
14. Пилипенко А. А. Стратегічна інтеграція підприємств: механізм управління та моделювання розвитку [Текст]: [монографія] / А. А. Пилипенко. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – 408 с.

15. Стратегии бизнеса: Аналитический справочник [Текст] / Айвазян С. А., Балкинд О. Я., Баснина Т. Д. и др. / Под ред. Г. Б. Клейнера. – М.: КОНСЭКО, 1998. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aup.ru/books/m71/>.
16. Яцкевич І. В. Малі форми підприємства в телекомунікаційній сфері України: розвиток та трансформація [Текст]: [монографія] / Яцкевич І. В., Орлова О. В., Редькін Д. О. – Одеса : ВМВ, 2011. – 248 с.
17. Яцкевич І. В. Організаційно-економічні форми взаємодії малого і великого підприємства в телекомунікаційній сфері [Текст]: [монографія] / І. В. Яцкевич. – Одеса : ВМВ, 2010. – 216 с.
18. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Текст] [Електронний ресурс]. – Офіц. веб-сайт. — Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
19. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Текст]. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Стаття надійшла до редакції 9 вересня 2013 р.